

BOJAN ANĐELKOVIĆ¹

Tehno in subjekt

Izvleček: V sodobnih filozofskih teorijah je vznik kartezijanskega subjekta neposredno povezan z rojstvom moderne znanosti. Zato je presenetljivo, da danes, ko se znanost na številnih področjih spreminja v tehnnoznanost, te teorije ne postavljajo *direktnega* vprašanja o vplivu tehnologij oz. novih tehnologij na subjekt. Zato se v članku neposredno sprašujemo o tem in raziskujemo, kaj se zgodi s pripadniki tehno-kulture, ko gredo na *party*. Subjekt se s pomočjo različnih tehnologij najprej privede do stanja, ki je blizu ničle. To stanje je nujen predpogoj za drugo fazo, v kateri se ustvarja neke vrste mnogoteri subjekt, ki ni več samo človeški, ampak je tudi tehnološki. Sprašujemo se, ali je lahko subjekt tudi političen. **Ključne besede:** teho(logija), subjekt, *party*, telo brez organov, politika užitka

UDK: 165.12:316.7

78:165.12

Techno and the Subject

Abstract: Contemporary philosophical theories associate the emergence of the Cartesian subject with the birth of modern science. On the other hand, considering that science is evolving into techno-science in a number of fields, such theories surprisingly fail to inquire *directly* into the influence of the - new - technologies on the subject. This inquiry is the topic of the present paper, with an exploration of what happens to the members of techno culture attending a party. With the help of various technologies, the subjects are first brought to a point close to zero. This condition is essential for the second phase, the formation of a multiple subject, which is not merely human, but technological as well. Another question addressed is whether such a subject can be political.

Key words: techno(logy), subject, party, body without organs, pleasure-politics

---

¹ Bojan Anđelković je podiplomski študent na *Institutum Studiorum Humanitatis*, Fakulteti za podiplomski humanistični študij v Ljubljani, smer medijski študij, umetnik, pisatelj in prevajalec. E-naslov: ferdidurke76@yahoo.com.

0. UVOD

Ko sem pred kratkim obiskal nekega starega znanca, ki je dolgoletni redni obiskovalec *partyjev*, sem pred vhodnimi dvoriščnimi vrati večstanovanjske hiše presenečen ugotovil, da sploh ne vem, kako se piše. Poklical sem ga, vendar je bil njegov telefon izklopljen. Pogledal sem imena in priimke na domofonu, ampak njegovega imena tam ni bilo; mi je pa v oči padel pravokotnik, ki se je precej razlikoval od drugih pravokotnikov. Vsi drugi so namreč vsebovali imena in priimke, ki so seveda označevali osebe, živeče v hiši, le ta pravokotnik ni vseboval ničesar, razen enega znaka, številke 0. Nič. Brez razmišljanja, tako rekoč avtomatično, sem s prstom nemudoma pritisnil na tisti 0 in čez nekaj trenutkov se je, kot sem tudi pričakoval, na dvorišču pojavil moj znanec. Kako sem vedel, da je prav on ta ničla?

V tem tekstu hočem pokazati, da moje sklepanje, da se za znakom 0 očitno skriva moj znanec, ni odvisna ne od moje inteligence ne od njegovega karakterja niti od tega, da se že dolgo pozna, ampak je prepoznavnost specifičnih indecev v direktni zvezi z mojim predhodnim vedenjem, da gre za avtentičnega pripadnika tehnokulture. Trdimo torej, da bi v hipotetični situaciji – v kateri bi bil naš znanec neznanec, za katerega bi prav tako vedeli, da redno obiskuje *partyje* in spremlja tehnoglasbo – storili enako, verjetno bi torej dobili enak rezultat. Kaj potemtakem pomeni tista ničla, kakšna oseba brez imena in priimka se za njo skriva, kakšen je ta subjekt, če sploh je, kako je konstruiran, kakšno zvezo ima vse to s politiko in navsezadnje s tehnologijo?

1. NIČELNA STOPNJA SUBJEKTA

“Nahajamo se v fazi, ko zavest postaja skromna.” (Nietzsche, *Volja do moči*)

V sodobnih filozofskih teorijah, vključno s psihoanalizo, praktično ni dvoma, da je vznik kartezijanskega subjekta v direktni zvezi z rojstvom moderne znanosti. Ta pa sta, če nekoliko poenostavimo, v nekakšnem odnosu kokoši in jajca (pri čemer poleg tega, da očitno ni jasno, kaj je bilo prej in kaj potem, ni povsem jasno niti, kdo je v tem primeru kokoš in kdo jajce). Od tod je presenetljivo, da danes, ko se znanost na številnih področjih spreminja v tehnoznanost,² iste teo-

---

² Seveda to še posebej velja za področje, ki ga tukaj obravnavamo: “Tehnokultura predstavlja tesno povezanost znanosti, umetnosti in tehnologije, in sicer prav posebno povezanost, v katero stopajo vsi trije členi tega odnosa že bistveno spremenjeni. Dejansko gre za nove tehnologije pametnih strojev, za tehnoznanosti, tehno religije in tehnoumetnosti [...]”. Glej: Strehovec, 1998, 63.

rije ne postavljajo *direktnega* vprašanja vpliva tehnologij oz. novih tehnologij na subjekt.³

Tukaj bomo to vprašanje skušali postaviti čim bolj neposredno, in sicer tako, da bomo obravnavali ljudi oz. družbene subjekte, ki so tehnologiji najbolj izpostavljeni – pripadnike tehno-kulture. Prav tako jih bomo obravnavali v najradikalnejši možni situaciji – na rejverski zabavi oz. *partyju*. Beseda “tehno” iz naslova se torej ne nanaša na celotno tehno-kulturo, ampak predvsem na “kontekst [...], ki je obenem središčna točka rave in tehno kulture. Namreč *rave* zabave. Torej ne *rave* kot stil, tamveč kot situacija. Dispozitiv.”⁴ Prav tako subjekta tukaj ne razumemo kot “mislečega človeka”, kot “substanco”, kot nekaj, kar ima kakršno koli “bistvo”, ampak kot projekt, konstrukt, kot *work in progress*.

In čeprav se bomo tukaj skušali izogniti tradicionalnim filozofskim pojmom, kot so “materija”, “substanca”, “bit” ipd., brez nekaterih, kot sta recimo “prostor” in “čas”, ko govorimo o subjektu, ne bo šlo. Na temo doživljanja prostora in časa na *partyju* neki rejver zapiše za nas precej zanimivo opazko:

“Neki petek zvečer sem šel v nočni klub v Londonu, naslednji dan, v soboto, pa na *party* v Bristol, toda neverjetno je bilo to, da je šlo za *isti kraj*. Uganil sem tudi, da ne gre samo za *isti kraj*, temveč tudi za *isti čas* ... V normalnih okvirih seveda ni možno, da sta dve različni plesišči na istem mestu v istem času, ampak tu je šlo predvsem za to, da je bilo mesto, na katerem me je *trance* vzel, isto. V obeh primerih sem bil transportiran s plesom *trance*.”⁵

Ko vstopi človeški subjekt na plesišče, torej stopi v poseben čas in prostor. Naenkrat ni nič več tako, kot je bilo prej. Čas se več ne meri z mehničnim ritmom urinega kazalca (60 utripov na minuto) ali z biološkim ritmom utripa človeškega srca (80–90 utripov na minuto), ampak s sintetičnim ritmom (130–250 utripov na minuto) pametnega stroja. “Stroj prinese v glasbo globino in širino, torej prostor in zato tudi, recimo, kar stereo širjenje zvoka, ki potuje od spodaj navzgor, z leve proti desni in obratno, kar pomeni tudi njegovo destabilizacijo in deteritorializacijo.”⁶ S

³ V zvezi s tem prim. dokaj obsežno, vendar izredno pregledno in informativno študijo: Klepec, 2004.

⁴ Zajc, 2000, 160. V zvezi s konceptom dispozitiva glej: prav tam, 119–133.

⁵ Navajamo po Jordan, 2002, 86.

⁶ Strehovec, 1998, 77. V zvezi z Deleuzovim in Guattarijevim pojmom deteritorializacije glej: Deleuze, Guattari, 1990.

prostorsko, jakostno in drugačno deteritorializacijo zvoka se dogaja tudi deteritorializacija samega človekovega slušnega organa, hkrati pa poteka cela serija drugih deteritorializacij (vida, vonja, dotika, govora), pri čemer je čuteči in opazujoči subjekt na koncu v celoti deteritorializiran. To pomeni, da je njegova “naravna” zaznava (prostora in časa) v celoti spremenjena.

Če se zdaj vrnemo k izpovedi rejverja Andyja in analiziramo njegovo zaznavo časa in prostora na *partyju*, bomo ugotovili, da “transportaciji” v času in prostoru, ki se dogajata “s plesom *trance*”, nista ekvivalentni. “Biti v istem času kot včeraj” namreč ne pomeni vrniti se dan nazaj (ker bi bili v tem primeru v preteklosti, ki ne more biti ista kot sedanost), ampak “biti v večnosti” – večnost pa ne more poznati ne preteklosti in ne prihodnosti, ampak je lahko le *večna sedanost*. “Biti na istem mestu v Londonu in Bristolu” pa ne pomeni biti ne v Londonu in ne v Bristolu, ampak “biti kje drugje”. Lahko torej sklenemo, da gre pri transportaciji v času za transportacijo v *večno sedanost*, medtem ko pri transportaciji v prostoru ne gre za transportacijo v *tukaj*, kot bi si kdo lahko mislil, ampak za transportacijo v *nekam drugam*. Predpostavka tega teksta je, da so opisane spremembe v zaznavi prostora in časa v direktni zvezi s tehnologijo in načinom, na katerega se ta uporablja na *partyjih*, kar nameravamo v nadaljevanju tudi pokazati.

Napravi, brez katerih *tehnoparty* ne bi bil možen, sta sintetizator in sampler. Bistvenega pomena za nastanek sodobne elektronske glasbe pa je naprava podjetja Roland z imenom TB-303.⁷ “Acid House kot glasbeni stil je, vzemimo ga kot primer, postal nepreklicno mogoč šele z Rolandom TB-303 kot monofonim in analognim basovskim sintetizatorjem v kombinaciji s sekvencerjem. Brez prav takšnega stroja ni določene glasbe, z njo povezanega slišanja in preko njega *konstituiranega poslušalca*.”⁸ Ključnega pomena je to, da je ta basovski sintetizator oz. oscilator “omogočal modulacijo bass linije v realnem času”.⁹ Osnovna razlika med elektronsko glasbo pred TB-303 in potem je torej, da se lahko glasba posluša v *realnem času* oz. v samem trenutku *nastajanja*. Glasbo s *partyja* sicer lahko posnamemo in jo potem poslušamo doma, vendar vsak, ki je vsaj enkrat doživel kakšen *party*, ve, da gre *tukaj* za dve različni glasbi in dve različni slišnji.¹⁰

---

⁷ O pomenu, ki ga ima naprava TB-303 v zgodovini tehno glasbe in kulture glej: Zajc, 2000, 190–195.

⁸ Strehovec, 1998, 76.

⁹ Zajc, 2000, 191.

¹⁰ Glasba ne *partyju* je v večnem nastajanju in izginjanju, se nenehno spreminja in teče

Poslušanja v realnem času nikakor ne moremo primerjati s poslušanjem džeza v živo in na plošči. V nasprotju s prejšnjimi zvrstmi glasbe, vključno s pankom, tehnoglasba praktično ne vsebuje nobene melodije. Najpreprostejši akordi, melodije in harmonije so globoko v ozadju in so slišne samo za dobro navajeno, že zdavnaj “deteritorializirano” uho. V ospredju pa je sam ritem, suvajoči basboba, zaradi katerega ne vibrirajo samo bobniči, ampak tudi drugi organi. Poslušalec takšne glasbe ni ne kontemplirajoč ne meditirajoč. Je aktiven. Glasbe ne poslušamo samo s svojimi ušesi, ampak zaradi njene jakosti tudi s celotnim svojim telesom, ki je tako praktično prisiljeno, da se giblje v njenem ritmu. To gibanje, o katerem bomo več govorili v naslednjem poglavju, je bistvenega pomena. “Spoznavajoče telo ni le gledajoče in poslušajoče telo, ampak telo v gibanju, ki potrebuje prav posebno orientacijo in odnose s predmeti, za katere je bistveno, da temeljijo na otipu. Taktilnost je poglobljeni modus spoznavajočega telesa.”¹¹

Situacijo, v katero je subjekt umeščen in ki jo hočemo raziskovati, mogoče najbolje ilustrira naslednji navedek, v katerem bomo besedo “materija” zamenjali z besedo “tehnologija”: “Na koncu je Človek, subjekt, pregan iz središča, v katero se naseli nečloveško, tehnologija. Funkcija človeka se tako zvede na minimum – mora le dati svoje telo, biti instrument, da bi zabeležil prezenco kot tako, prezenco tehnologije, ki je do njega indiferentna: “Tehnologija ne postavlja vprašanj, od nas ne pričakuje odgovorov. Ignorira nas.””¹²

10. KONSTRUKCIJA KOLEKTIVNEGA TELESIA/SUBJEKTA

“Telo brez organov ni priča nekega izvirnega nič, kakor ni ostanek neke izgubljene totalitete. Predvsem pa ni projekcija; vse to nima nobene zveze z lastnim telesom ali s podobo telesa. Telo brez organov je telo brez podobe.” (Deleuze in Guattari, *Anti-Ojdip*)

naprej kot sam čas, ki je večna sedanost, hkrati še preteklost in že prihodnost, odprt za najrazličnejše možnosti in “neponovljiv” kot samo življenje, ki nikoli ne ve, kdaj in ali se bo sploh končalo. Glasba doma pa je zapisana na katerem od nosilcev zvoka, je omejena s prostorom v pomnilniku; lahko jo poslušamo kadar koli, v kateri koli situaciji, vedno bo ostala enaka. Kot kozarec za vlaganje kumaric, iz katerega je izsesan zrak, je preteklost konzervirana za prihodnost, z rokom trajanja, ki se bo iztekel, ko zvočni zapis pride do svojega konca.

¹¹ Strehovec, 2006, 467.

¹² Gre za Klepčovo interpretacijo Lyotardovega razumevanja sodobnega subjekta. Prim. Klepec, 2004, 118.

Posebni učinki, kot so dim, tema in svetloba, zaslepijo in zameglijo vid ter porinejo telo subjekta, o katerem tukaj govorimo, v nenehno gibanje in nenehno dotikanje. Tako kot zvoki ne artikulirajo melodije, svetloba ne artikulira podob.¹³ Noge se nenehno in znova dotikajo plesišča, roke prijemajo kozarce, roke in telesa, telo se dotika drugih teles in druga telesa se ga dotikajo. Je telo med drugimi telesi. “Nobena različnost ne šteje, celo spolna ne. Kdor koli je že tisti, ki pritiska nanj, je tak kot on sam. Občuti ga, kakor občuti sebe. Nenadoma se začne vse dogajati kot v *enem telesu*.”¹⁴

Dim pa ne vpliva samo na vid, ampak tudi na vonj. Prav tako kot znoj, ki povsem nepričakovano prevzame funkcijo govora:

“Ravno znoj, ki je v družbi tako nezaželen, je na tehno prireditvah prisoten v presežnih vrednostih: znoj mnogokrat teče v potokih, obiskovalci imajo povsem preznojeno obleko, mokre lase, tla so zaradi znoja kot drsalnica ... Na plesišču je znoj osnovni komunikator: če ni znoja, potem ni komunikacije. Znoj je zunanji znak, da oseba sodeluje v ritualu, da komunicira z DJ-em in drugimi osebami v prostoru. Znoja ne zaznavamo samo z očmi ali z nosom, ampak tudi z drugimi čutili, saj izpareva in ga na ta način “konzumirajo” vsi, ki v prostoru dihaljo. Znoj, ki je sicer v družbi opredeljen kot umazano in odvratno, naenkrat postane nemoteč in znak komuniciranja.”¹⁵

Vsi subjektovi čuti, vključno z njegovo muskularno in visceralno emocijo,¹⁶ so torej bombardirani z vseh strani in so prisiljeni, da zaznavajo stvari na drugačen način od “naravnega”. Vsi obiskovalci *partyjev* se v glavnem strinjajo, da so na *partyju* v “nekem drugem času” in v “nekem drugem prostoru”, različnem od “naravnega”, vendar je presenetljivo to, da skoraj nihče ne poveže te spremembe v percepciji z vplivom tehnologij na zaznavo. Sklicevanje na droge seveda ne pojasni ničesar, ker t. i. “*smart drugs*”, kot so MDMA oz. ekstazi, *speed*, LSD itn., povsem različno delujejo na *partyju* in izven njega. Pozablja pa se tudi, da ne te droge ne tehnoglasba ali posebni učinki ne bi bili možni brez sodobnih tehnologij.¹⁷

¹³ Glej Zajc, 2000, 164.

¹⁴ Canetti, 2004, 12.

¹⁵ Sunčič, 2003c.

¹⁶ Glej Merleau-Ponty, 2006.

¹⁷ “Klasična reakcija strokovnjakov – pediatrov, zdravnikov, sociologov – na opisano situacijo je, da ‘postavlja telo v stanje stresa’, kar preprosto ‘ni naravno’. Vendar je, kot je že rečeno, sam pojem ‘narave’ kulturna konstrukcija, zato bi prav tako lahko rekli, da se v

Glede zaznave prostora in časa v zvezi s telesom lahko torej sklenemo naslednje: *tehnološko podpirane* spremembe v zaznavi pripomorejo k temu, da se subjekt v celoti pritegne v dogodek, ki postane totalizirajoč do te mere, da oseba pozabi na svojo preteklost, prihodnost, na to, kar je, in se *skupaj s tehnologijo* znajde v nekem drugem, "nenaravnem", tehnificiranem prostoru – v nekakšnem "vseobsegajočem zdaj" *kolektivnega telesa v ekstazi*. To kolektivno telo pa se lahko konstruira samo s pomočjo tehnologije: "Razdalja, ki jo premostijo droge, v tem primeru ni enostavno razdalja, ki ljudi ločuje enega od drugega. Bolje, to razdaljo premoščajo tako, da premostijo zev, ki posameznice in posameznike loči od tehnologije: raverji niso v neposrednem stiku drug z drugim, tamveč s tehnologijo."¹⁸

S pomočjo tehnologij se torej izvaja delo popolne deteritorializacije in – končno – sesutje subjekta v celoti. Slednji namreč nenadoma postane neprimerljivo bolj toleranten do tehnologij in do dražljajev, ki s teh strani prihajajo do njega. Končna posledica tega procesa je, da se meja med notranjim in zunanjim začne premikati. Kot bi rekel Deleuze glede neke druge situacije: "Razsuti jaz se odpre celim serijam vlog, saj postavlja na oder neko intenzivnost, ki že vsebuje razliko na sebi, neenako na sebi, in ki vstopa v vse druge intenzivnosti, prek mnogoterih teles oziroma vanje ... Ne gre za vtise, ki smo jim podvrženi, ampak za navdihnjenja, valovanja, ki smo mi sami in s katerimi se enačimo."¹⁹

Z drugimi besedami, prvobitna razgradnja subjekta do točke, ki smo jo tukaj imenovali *ničelna stopnja subjekta* (in ki se zgodi s pomočjo tehnologij), je pogoj za konstrukcijo *kolektivnega telesa* oz. neke vrste množičnega, "nezavednega" subjekta, ki je prav tako konstruiran s pomočjo tehnologij. To se seveda na zgodi takoj, ko pridemo na *party*. Gre za celonočni, lahko tudi večdnevni ritual "izhajanja iz sebe" prek čaščenja tehnologij in vstopa v kolektivno telo, ki potem ni več samo človeško, ampak je tudi tehnološko.

Prav s konstruiranjem oz. nezmožnostjo konstruiranja skupnega kolektivnega telesa se posamezni tehnodogodek med udeleženci definira kot dober ali slab. Če je namreč *party* tehnološko slabše opremljen ali pa če udeleženci ne poznajo dispozitivu *ravea* skozi rabe različnih tehnologij oblikuje neka druga 'narava'. Dejansko je v tej situaciji vse, tako substance, ki jih konzumiramo oralno, kot tisto, kar sprejmemo z drugimi čuti (dotikom, vonjem, vidom, sluhom), učinek oz. proizvod tehnologije. Specifični zvoki in svetlobe, različne frekvence, ritem, vibracije, nič od tega ne bi obstajalo, ko bi ne bilo tehnologije, ko ne bi bilo naprav, ki to proizvajajo." Zajc, 2000, 162.

¹⁸ Prav tam.

¹⁹ Deleuze, 1998, 279–280.

rituala “zapuščanja sebe” – ki se med *partyjem* manifestira prav kot stopnjevana toleranca do tehnologij –, se lahko zgodi, da se kolektivno telo sploh ne konstruira. Tukaj nas seveda ne zanimajo neuspeli poskusi ustvarjanja takšnega telesa, ampak hipotetična situacija “*partyja* brez napak”, v kateri človek in tehnologija stopata v interakcijo največje mogoče intenzitete.

To kolektivno telo oz. mnogoteri subjekt ima več značilnosti. Prvič, ta subjekt ni zaprt, temveč je odprt, in nikdar ne stoji na mestu, ampak se ves čas spreminja. Vsakič, ko se nekdo v množici premakne, ko prečka plesišče, gre po pijačo ali na stranišče, ko se DJ dotakne svojega instrumenta ali dvigne roke, se v konstelaciji odnosov sil na plesišču in zunaj njega nekaj spremeni. Kot bi rekel Lefort, gre za “skupnost čisto nove vrste, ki se ne more nepreklicno zapreti v svoje meje, ampak se odpira obzorjem nepredstavljive človeškosti”.²⁰ Ali kot bi rekla Deleuze in Guattari: “To je nekakšen čudaški subjekt, brez obstojne identitete, ki blodi po telesu brez organov, vedno poleg želečih strojev, definiran s svojim deležem v proizvedenem, dobivajoč povsod nagrado kakšnega nastajanja ali kakšne pojavne oblike, rojevajoč se iz stanj, ki jih konzumira in preporojeva-joč se v vsakem stanju.”²¹

Druga značilnost naj bi bila ta, da je ta subjekt nepredstavljiv. Po foucaultevsko rečeno, je neke vrste subjekt brez subjekta. Gre torej prej za vprašanje subjektivacije kot za vprašanje subjekta, ki bi jo pogojeval in mislil: “Nahajamo se torej onstran zavesti (s tem pa tudi problematike “razredne zavesti”), ključni pomen pa dobi mesto, topos – obstajajo namreč ‘[...] mnogoterosti s singularnimi točkami, praznimi mesti za tiste, ki v nekem trenutku v njih zafunkcionirajo kot subjekti.’”²² “Reprezentacije, s katerimi imamo opraviti v primeru *ravea*, so torej predvsem reprezentacije specifične izkušnje – izkušnje kot ‘totalne’, na eni strani vseobsegajoče (udeleženka ali udeleženec je zajet po vseh zaznavnih oseh), na drugi pa neposredovane (svetloba ne artikulira podob, zvoki pa ne melodije). Reprezentacije v kontekstu *ravea* so reprezentacije odsotnosti reprezentacij. To seveda ni isto kot odsotnost reprezentacij.”²³

Ta novi “organizem”, ki je nastal v interakciji človeka in tehnologij, ni ne človeški in ne tehnološki. Je neka nova forma, ki ni ne človek ne stroj. “Vsak orga-

---

²⁰ Navajamo po Klepec, 2004, 301.

²¹ Deleuze, Guattari, 1990, 15–16.

²² Klepec, 2004, 213.

²³ Zajc, 2000, 164.

nizem ni cerebralni in vsako življenje ni organsko, vendarle pa so vsepovsod sile, ki tvorijo mikromožgane oziroma neorgansko življenje reči.”²⁴

Vprašanje, ki se mu tukaj ne moremo izogniti in ki se tako rekoč postavlja samo po sebi, je naslednje: Ali bi bil ta oz. tak subjekt lahko političen?

00. POLITIKA UŽITKA

“Menim, da je v vsaki družbi produkcija diskurza obenem kontrolirana, selekcionirana, organizirana in razdeljena prek določenega števila postopkov, katerih vloga je, da odvrnejo njegove moči in nevarnosti, obvladajo njegove naključne dogodke, da se izognejo njegovi težki, zastrašujoči materialnosti.” (Foucault, nastopno predavanje na Collège de France 2. decembra 1970)

Avstrijska DJ-ka Tin A 303 glede političnosti tehna pravi takole: “Tehno je bil vedno nepolitičen. Vendar mora človek enkrat zavzeti stališče. Preprosto zato, da bi tem, ki jih nočeš zraven, pokazal, da jih nočeš.”²⁵ Toda to, da nekoga nočeš imeti ob sebi, je politično stališče *par excellence*. Prav tako kot tudi zavestna odločitev, da s politiko nočeš imeti opravka. Kakšna je torej ta politika, ki noče imeti ničesar skupnega z drugimi politikami in ki celo izjavlja, da ni politika? Ali lahko obstaja politika užitka?

Tim Jordan v svojem odličnem eseju “Užitek kot državni zločin” prikaže razlikovanje med užitkom, ki je povezan s politiko (*pleasure and politics*), in užitkom, ki je politika (*pleasure as politics* ali *pleasure-politics*). Primer za prvo zvrst “aktivizma!”²⁶ užitka naj bi bili različni *Live Aids*, torej dobrodelni in strankarski koncerti, ali pa dogodki, podobni tistemu iz leta 1995, ki ga sam Jordan navaja, ko je bil *rave* način, da se v Camdenu (London) organizirajo ulične demonstracije. V nasprotju s tem, ko deluje užitek v službi politike, obstaja tudi drug način njegovega “aktivizma”, ko užitek ni več sredstvo za uresničitev kakršne koli politične ideje ali političnega dejanja. Gre za nekakšno neartikulirano politično dejanje, ki noče ničesar drugega kot le to, da afirmira samo sebe. Je sredstvo in cilj obenem. Tri gonilne osi takšnega užitka – politike – so po Jordanu naslednje: smisel = emocija, kolektivni solipsizem in reakcija na represijo.²⁷

²⁴ Deleuze, Guattari, 1999, 220.

²⁵ Navajam po Zajc, 2000, 168. Prim. tudi Sunčič, 2002a.

²⁶ Glej Jordan, 2002.

²⁷ Prim. poglavje “Pleasure as a State Crime”, v Jordan, 2002, 81–101.

In dokler sami akterji tehno-kulture postavljajo začetke tehnoglasbe v kontekst uporniških gibanj s konca 60. let,²⁸ Jordan samo gibanje *rave* pojasni kot reakcijo na veliki *come back* konservativne politike v 80. in 90. letih, tj. ga poveže z vzponom reaganizma in thatcherizma; sami rejverji pa leto 1988 razglasijo za “drugo poletje ljubezni” (po letu 1968).²⁹

Hiter razvoj rejverske scene v 90. letih v Veliki Britaniji leta 1994 privede do zakona (*Criminal Justice Act of 1994*), ki v nekaterih situacijah prepove rejverske zabave na prostem. Rejv se tukaj definira kot “zbiranje več kot 100 ljudi, na katerem se glasnejša glasba (ki se v celoti ali v glavnem odlikuje z emisijo niza ponavljajočih se utripov) izvaja na takšen način, da povzroča resno razburjanje lokalne skupnosti, na prostem in ponoči.”³⁰ To prepoved lahko samo delno razumemo kot ukrep za preprečevanje proizvodnje hrupa, ki naj bi motil domačine. Jordan svoj esej konča takole: “Posredovan skozi mnoge izkušnje lahko užitek postane jedro kolektivne identitete, ki dezorganizirana sebstva (*selves*) povleče v transgresijo. Takšna transgresija je lahko dovolj resna, da jo identificirajo in napadejo. Ko je užitek politika, lahko postane državni zločin.”³¹

Zakon iz leta 1994 seveda ni ustavil rejverskih zbiranj, ki so potem postala samo še bolj organizirana in skrivna, celo tako, da njihova izvedba včasih spominja na pravo malo (včasih pa niti ne tako malo) gverilsko akcijo. Informacije o *partyjih* so se prenašale po različnih kanalih, od ust do ust ali drugače – s pojavom interneta pa je vse postalo še enostavnejše. Paradoksalno: decentralizirana mreža se je pokazala kot popolno orodje za organiziranje kolektivne izkušnje ekstaze. Njeno središče je seveda zasedlo virtualno in nevidno kolektivno telo, ki komaj čaka, da se rekonstruira in spet postane ekstatično živo meso rejverjev. Okoli njega pa lahko krožijo najrazličnejše organizacije, ideje, dogodki in posamezniki.³²

Pa vendar je to samo ena plat zgodbe.

Louis Althusser v svojem razvpitem esaju “Ideologija in ideološki aparat države” poleg državne oblasti in državnega (represivnega) aparata uvede še tretjo

---

²⁸ Prim. Zajc, 2000, 171.

²⁹ Navajamo po Jordan, 2002, 88–89.

³⁰ Navajamo po http://www.partyvibe.com/vbulletin/view.php?pg=a_guide_to_the_criminal_justice_act_of-1994.

³¹ Jordan, 2002, 99.

³² Prim. Jordan, 2002, 87.

realnost, ki jo poimenuje ideološki aparat države:³³ “Z ideološkimi aparati države (*kapitala*) mislimo neko število realnosti, ki se neposrednemu opazovalcu kažejo kot jasne in specializirane institucije.”³⁴ Althusser našteje 8 takšnih institucij oz. aparatov: verski, šolski, družinski, pravni, politični, sindikalni, informacijski in kulturni.

Če zdaj z lučmi althusserjevske problematike osvetlimo naše kolektivno telo in njegovo politiko užitka, bomo ugotovili naslednje: užitek kot politika stoji ravno nasproti državne politike, državne oblasti in državnega (represivnega) aparata in je z njimi v nenehnem in direktnem konfliktu. Kar se ideološkega aparata (*kapitala*) tiče, pa so stvari, tako kot pri Althusserju, malce bolj zapletene.

Smisel tega, kar smo tukaj imenovali “ničelna stopnja subjekta” (in ki je pogoj za ustvarjanje kolektivnega telesa), je prav dekonstrukcija vseh 8 institucij/ideoloških aparatov. Pa vendar je “vstop” v kolektivno telo možen šele z njihovo rekonstrukcijo na nekem drugem nivoju. Tehnoskupnosti imajo namreč *svojo* religijo (vera v tehnologijo, droge, naravo itd.), *svoje* šolstvo (smisel = emocija, iniciacija, način obnašanja itd.), *svojo* družino (vsi, ki so v kolektivnem telesu), *svoje* pravo (pravice “veteranov” in pravice “mlajših” seveda niso enake), *svojo* politiko (užitka), *svoj* sindikat (za organizacijo *partyjev*), *svoj* (tehno) kulturni in informacijski (prek spleta, od ust do ust) sistem.

Za kaj pravzaprav gre?

“Tu smo pri temeljni težavi in zagati subvertiranja kapitalizma, reda, v katerem je vse mogoče, reda, ki je sam svoj lastni drugi, ki je ‘nenehna produkcija drugosti in nenehna valorizacija te drugosti, tj. njeno preobražanje v vrednost’, reda, kjer gre, deleuzovsko rečeno, neprenehna teritorializacija z roko v roki z nenehno deteritorializacijo, reda, v katerem užitek ni prepovedan, temveč zapovedan.”³⁵

To poglavje lahko končamo tudi z daljšim Badioujevim odlomkom: “Da bi bila ekvivalentnost sama proces, je potreben dozdevek neke neekvivalence. Kakšno neizčrpno prihodnost predstavlja za trgovska vlaganja vznikanje – v obliki skupnosti s svojimi zahtevami in za katere velja kulturna izjemnost – žensk, homoseksualcev, hendikepiranih, Arabcev! In neskončne kombinacije predikativnih

³³ Althusser, 1980, 35–100. Danes sicer lahko govorimo samo še o ideološkem aparatu kapitala, vendar Althusserjev “izum” s tem ne izgubi nič aktualnosti.

³⁴ Althusser, 1980, 50.

³⁵ Klepec, 2004, 151.

besed, kakšna priložnost! Črni homoseksualci, hendikepirani Srbi, pedofilski katoliki, zmerni islamisti, poročeni duhovniki, ekološko osveščeni japiji, pokorni brezposelni, ostareli mladoletniki! V vsakem primeru socialna podoba avtorizira nove proizvode, specializirane revije, ustrezna trgovska središča, 'svobodne' radijske postaje, ciljno usmerjene oglaševalske mreže in navsezadnje opojne 'družbene debate' ob urah največje gledanosti ali poslušnosti. Deleuze je to natančno izrazil: kapitalistična deteritorializacija potrebuje neprestano reteritorializacijo."³⁶

NAMESTO SKLEPA: "POLITIKA" TEHNOLOGIJ?

Mogoče se torej poti kapitala in poti tehnologij ujemajo? Morda pa tudi ne. Kakor koli že – vsekakor niso človeške. Deleuze svojo knjigo o Foucaultu konča nekako takole: "Potrebno je bilo, da biologija preskoči v molekularno biologijo oz. da se razbito življenje zbere v genskem zapisu. Potrebno je bilo, da se razbito delo zbere in zregulira z mašinami tretje vrste, kibernetičnimi ter informatičnimi. In katere bodo torej tiste sile, s katerimi se bodo pomerile sile v človeku? To ne bo več proces ki bo segal v brezkončno, ne bo niti končno, bo namreč brezmejno-končno. Vendar tako imenujemo vsako situacijo sile, v kateri daje neko končno število dejavnikov praktično neomejeno število različnih kombinacij."³⁷

V tej "situaciji sile, v kateri daje končno število dejavnikov praktično neomejeno število različnih kombinacij", pa lahko prepoznamo prav situacijo, v kateri so akterji nekega tehnodogodka. To je obenem tudi najboljša definicija tega, kar počne sam DJ, ki s končnim številom zvočnih zapisov lahko naredi praktično brezkončno število različnih komadov. Pravzaprav smo v enaki situaciji tudi, ko uporabljamo internet ali (če se dovolj odpremo) katero koli sodobno tehnologijo. Skupaj z Nietzschejem, Deleuzom in Foucaultem lahko sklenemo torej naslednje:

"Sile v človeku stopajo v odnos s silami zunanosti, silami silicija, ki dobivajo prednost pred ogljikovimi, silami genskih faktorjev, ki dobivajo prednost pred organizmom, silami agramatičnosti, ki se prebijajo pred označenost [...] Po Foucaultu je nadčlovek precej manj pomemben od izgube živih ljudi, pa spet precej bolj od sprememb enega pojma: je najava nove forme, ne Boga in ne človeka, za katero lahko le upamo, da ne bo slabša od predhodnih."³⁸

---

³⁶ Badiou, 1998, 13.

³⁷ Deleuze, 1989, 135–136.

³⁸ Prav tam, 136–137.

BIBLIOGRAFIJA

- ALTHUSSER, L. (1980): "Ideologija in ideološki aparat države", v: SKUŠEK-MOČNIK, Z., ur., *Ideologija in estetski učinek*, Ljubljana, Cankarjeva založba.
- BADIOU, A. (1998): "Sveti Pavel. Utemeljitev univerzalnosti", *Problemi*, XXXVI, 5–6, Ljubljana, Analecta.
- CANETTI, E. (2004): *Množica in moč*, Ljubljana, Študentska založba.
- DELEUZE, G. (1989): *Fuko*, Sremski Karlovci, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- DELEUZE, G. (1998): *Logika smisla*, Ljubljana, Krtina.
- DELEUZE, G. (1999): *Niče i filozofija*, Beograd, Plato.
- DELEUZE, G., GUATTARI, F. (1990): *Anti-Edip. Kapitalizam i šizofrenija 1*, Sremski Karlovci, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- DELEUZE, G., GUATTARI, F. (1999): *Kaj je filozofija?*, Ljubljana, Študentska založba.
- FOUCAULT, M. (1991): *Vednost – oblast – subjekt*, Ljubljana, Krt.
- KLEPEC, P. (2004): *Vznik Subjekta*, Ljubljana, ZRC SAZU.
- JORDAN, T. (2002): *Activism!: Direct Action, Hactivism and the Future of the Society*, London Reaction Books.
- MERLEAU-PONTY, M. (2006): *Fenomenologija zaznave*, Ljubljana, Študentska založba.
- NIETZSCHE, F. (1991): *Volja do moči*, Ljubljana, Slovenska matica.
- STREHOVEC, J. (1998): *Tehnokultura, kultura tehna*, Ljubljana, Študentska založba.
- STREHOVEC, J. (2006): "Eksistencialna fenomenologija telesa", v: MERLEAU-PONTY, M., *Fenomenologija zaznave*, Ljubljana, Študentska založba.
- SUNČIČ, M. (2002a): "Političnost tehnokulture?", dostopno na: <http://www.ravespace.net/tehnokultura12.html>, 13. junij 2007.
- SUNČIČ, M. (2002b): "Mentaliteta in kolektivni spomin v tehnokulturi", dostopno na: <http://www.ravespace.net/tehnokultura16.html>, 13. junij 2007.
- SUNČIČ, M. (2003c): "Čas, prostor in telo v tehnokulturi", dostopno na: <http://www.ravespace.net/tehnokultura20.html>, 25. maj 2007.
- ZAJC, M. (2000): *Tehnologije in družbe*, Ljubljana, ISH, Fakulteta za podiplomski humanistični študij.

DRUGI INTERNETNI VIRI:

<http://www.partyvibe.com/>

<http://www.ravespace.net/>

<http://www.urban75.com/Rave/>

<http://www.wikipedia.org/>